

نقش میانجی خودکارآمدی در رابطه بین ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند در دانشجویان

The Mediating Role of Self-Efficacy in the Relationship between Psychological Birth Order and Family Atmosphere with Prosocial Behaviors in Students

Sima Gholizadeh, MSc

Abbas Abolghasemi, PhD✉

Mahnaz Khosrojauid, PhD

سیما قلی‌زاده^۱

عباس ابوالقاسمی^۲

مهناز خسروجاوید^۱

Abstract

This study aimed to investigate the mediating role of self-efficacy in the relationship between psychological birth order, family climate, and prosocial behaviors of students. The study is descriptive-correlational in nature, and a combination of convenience and stratified sampling methods was used to select 325 undergraduate students (221 females and 104 males) from the University of Guilan for the academic year 2024-2025. Data were collected using the Prosocial Behavior Questionnaire by Penner et al. (2002), the Birth Order Questionnaire by Whitecamp (1991), the Family Climate Scale by Howestat et al. (1985), and the General Self-Efficacy Scale by Schwarzer and Jerusalem (1995). The data were analyzed using structural equation modeling (SEM) and the bootstrap method with SPSS27 and AMOS24 software. The results of the structural equation modeling showed that psychological birth order was not directly related to prosocial behaviors. However, a significant direct relationship was found between family climate and prosocial behaviors of students, as well as between self-efficacy and prosocial behaviors. Moreover, the indirect effect of psychological birth order and family climate on prosocial behaviors, mediated by self-efficacy, was confirmed. The research model and measurement tools demonstrated good fit. The results of the present study emphasize the importance of psychological and family factors in the formation of prosocial behaviors.

Keywords: Prosocial Behaviors, Psychological Birth Order, Family Environment, Self-Efficacy, Students.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش میانجی خودکارآمدی در رابطه ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند دانشجویان، انجام شد. این پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی است و در آن از ترکیب روش‌های نمونه‌گیری در دسترس و طبقه‌ای برای انتخاب ۳۲۵ دانشجو (۲۲۱ دختر و ۱۰۴ پسر) در مقطع کارشناسی دانشگاه گیلان در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ استفاده شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از مقیاس رفتارهای جامعه‌پسند پنز و همکاران (۲۰۰۲)، سیاهه ترتیب تولد وایت‌کمپل (۱۹۹۱)، مقیاس خانواده اصلی هاوستات و همکاران (۱۹۸۵) و پرسشنامه خودکارآمدی عمومی شوارتزر و جروسلم (۱۹۹۵) استفاده شد. داده‌ها با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری و روش بوت استراپ با نرم‌افزار SPSS27 و نرم‌افزار AMOS24 تحلیل شدند. نتایج معادلات ساختاری نشان داد ترتیب تولد روان‌شناختی با رفتارهای جامعه‌پسند ارتباط مستقیمی ندارد اما بین جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند دانشجویان و خودکارآمدی با رفتارهای جامعه‌پسند ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. همچنین اثر غیرمستقیم ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده بر رفتارهای جامعه‌پسند با میانجی‌گری خودکارآمدی تأیید شد. مدل پژوهش و ابزارهای اندازه‌گیری از برازش خوبی برخوردار بود. نتایج پژوهش حاضر بر اهمیت عوامل روان‌شناختی و خانوادگی در شکل‌گیری رفتارهای جامعه‌پسند تأکید دارند.

واژه‌های کلیدی: رفتارهای جامعه‌پسند، ترتیب تولد روان‌شناختی، جو خانواده، خودکارآمدی، دانشجویان.

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۲/۳۱ تصویب نهایی: ۱۴۰۴/۶/۲۳

۱. گروه روان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

۲. گروه روان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. (نویسنده مسئول)

● مقدمه

محیط دانشگاه به گونه‌ای طراحی شده است که دانشجویان را تشویق به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی کند (آکون و همکاران، ۲۰۲۳). یکی از جنبه‌های برجسته زندگی انسانی که در محیط آموزشی به‌طور واضح تدریس می‌شود، این است که چگونه می‌توان به صورت داوطلبانه و بدون انتظار دریافت پاداش به دیگران کمک کرد (آکون و همکاران، ۲۰۲۳). این نوع رفتار در ادبیات به عنوان رفتار جامعه‌پسند (prosocial behaviors) شناخته می‌شود (آکون و همکاران، ۲۰۲۳). رفتار جامعه‌پسند، اقدامی عمدی و آگاهانه است که با هدف کمک به دیگران و ارتقای رفاه آنها انجام می‌شود (ایزبرگ و همکاران، ۲۰۱۵). رفتارهای جامعه‌پسند شامل اقداماتی مانند کمک کردن، همکاری، به اشتراک‌گذاری و تسلی دادن است و به عنوان یک سنگ بنای محکم توسعه اجتماعی عمل می‌کند (هوانگ و همکاران، ۲۰۲۴). چنین رفتارهایی نه تنها باعث ترویج احساسات مثبت، ارائه حمایت اجتماعی و کاهش استرس می‌شوند، بلکه مزایایی را هم برای کمک‌کننده و هم کمک‌گیرنده به ارمغان می‌آورد (راپوسا و همکاران، ۲۰۱۶؛ انجمن روان‌شناسی آمریکا، ۲۰۲۰).

در این میان، روان‌شناسان تلاش کرده‌اند تا عوامل تسهیل‌گر یا بازدارنده رفتارهای جامعه‌پسند را شناسایی کنند. یکی از این عوامل، ترتیب تولد روان‌شناختی (psychological birth order) است؛ مفهومی که به ادراک ذهنی فرد از جایگاهش در خانواده اشاره دارد و می‌تواند بر تجربیات اجتماعی و سبک‌های رفتاری او در تعامل با دیگران تأثیر بگذارد. آدلر بیان کرد که ترتیب تولد نقش مهمی در شکل‌گیری رفتار دارد (سلطان و مالک، ۲۰۲۰، به نقل از آدلر، ۱۹۲۲) و کودکان زندگی اجتماعی متفاوتی را در نتیجه تأثیر ترتیب تولد تجربه می‌کنند (جنج اوغلو و کالکانز، ۲۰۲۰). ترتیب تولد شامل ۴ دسته اصلی است: فرزند اول، فرزند میانی، فرزند آخر و تک فرزند (سدنو و توریکو، ۲۰۲۴). آدلر و پیروان او معتقدند که ترتیب تولد روان‌شناختی تأثیر بسیار بیشتری بر رشد فرد دارد. درحالی‌که گروه غیرآدلری اعتقاد دارند که ترتیب تولد بیولوژیکی است که تنها می‌تواند به‌طور علمی ارزیابی شود (اکشتاین و همکاران، ۲۰۱۰).

مفهوم ترتیب تولد روان‌شناختی به ادراک فرد از جایگاه خود در خانواده اشاره دارد؛ این ادراک بر پایه نگرش او نسبت به دیگر اعضای خانواده و کیفیت روابط درون‌خانوادگی شکل می‌گیرد (جنج اوغلو و کالکانز، ۲۰۲۰) و نمایانگر نقش‌هایی است که ممکن است افراد به دلیل ترتیب تولد بیولوژیکی خود به عهده بگیرند (آنگسباخر و آنگسباخر، ۲۰۱۶). بنابراین ممکن است که ترتیب تولد بیولوژیکی فرد با ترتیب تولد روان‌شناختی وی به دلیل متغیرهای مختلفی مانند مرگ خواهر و برادر یا والدین یا معلولیت خواهر و برادر، به شدت متفاوت باشد (کومز درانگ به نقل از لمان، ۲۰۱۶). آدلر بیان می‌کند که آنچه کودک احساس می‌کند لزوماً بازتابی از واقعیت نیست و مسئله اصلی، برداشت و تفسیر کودک از رویدادها است نه این‌که واقعاً چه اتفاقی افتاده است. به عبارت دیگر مهم نیست که در واقعیت چه اتفاقی افتاده یا اینکه آیا کودک واقعاً احساس حقارت می‌کند یا نه؛ آنچه اهمیت دارد، تفسیر او از موقعیتش است (کومز درانگ به نقل از آدلر، ۲۰۱۶). طبق نتایج پژوهش لی و همکاران (۲۰۲۴) رفتارهای جامعه‌پسند تحت تأثیر ترتیب تولد قرار دارند. برخی از مطالعات همچنین نشان داده‌اند که ممکن است تفاوت‌های مشاهده شده در همدلی (سالمون و همکاران، ۲۰۱۶) و نوع دوستی ناشی از ترتیب تولد باشد (سالمون، ۲۰۱۶)، که این موضوع می‌تواند در شکل‌گیری رفتارهای جامعه‌پسند نقش داشته باشد. در پژوهشی مشاهده شد که ترتیب تولد تأثیر متوسطی بر رفتارهای جامعه‌پسند داشت و برادران و خواهرانی که دیرتر متولد شده بودند، رفتارهای جامعه‌پسند بیشتری داشتند و بیش‌ترین افزایش بین فرزند اول و دوم مشاهده شد به طوری که میزان رفتارهای جامعه‌پسند در فرزندان دوم به‌طور قابل توجهی بالاتر از فرزندان اول بود (سالمون و همکاران، ۲۰۱۶). همچنین فرزندان میانی به‌طور قابل توجهی گرایش‌های جامعه‌پسند بیشتری نسبت به فرزند آخر داشتند (شوار و ماهونی، ۲۰۱۲). به‌طور کلی شواهد متفاوتی در مورد رابطه بین ترتیب تولد و رفتارهای جامعه‌پسند پیدا شده است. برخی از مطالعات اثر مثبت ترتیب تولد بعدی بر رفتارهای جامعه‌پسند را نشان دادند، درحالی‌که برخی دیگر هیچ تأثیری پیدا نکردند یا حتی اثر منفی مشاهده کردند (وولینگ و همکاران، ۲۰۲۱).

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر رفتارهای جامعه‌پسند، جو خانواده (family atmosphere) است. چراکه خانواده به‌عنوان نخستین بستر اجتماعی، می‌تواند نقش بنیادینی در شکل‌گیری فردی مولد و سازگار با جامعه ایفا کند (جعفری و همکاران، ۱۴۰۳) به طوری‌که شیوه‌های فرزندپروری و نحوه ادراک روابط خانوادگی، می‌توانند زمینه‌ساز بروز رفتارهای جامعه‌پسند شوند. به عنوان مثال، جو خانوادگی که بر پایه حمایت و تعامل والدین استوار است، با افزایش رفتارهای جامعه‌پسند مرتبط است (فریرا و همکاران، ۲۰۱۶). جو

خانواده در روان‌شناسی آدلری به جو عاطفی کلی و الگوهای تعامل درون یک خانواده اشاره دارد و درجه گرمی، حمایت، تشویق، همکاری بین اعضای خانواده، سطح ارتباط، حل تعارض و احترام متقابل موجود در نظام خانواده را در بر می‌گیرد. در نظریه آدلری، جو مثبت خانواده با احساس تعلق، اهداف مشترک و رویکرد دموکراتیک به تصمیم‌گیری مشخص می‌شود که منجر به رشد سالم و رفاه هر یک از اعضای خانواده می‌شود (کارلسون و همکاران، ۲۰۰۶). آدلر (۱۹۲۷/۱۹۵۴) بر تأثیر چگونگی برخورد والدین یا مراقبان با کودکان تأکید دارد، از جمله تجربه‌ای که آنها در خانه از آزار یا بی‌توجهی، نازپروردگی یا حقارت اعضای بدن دارند (جانسون-میگالسکی، ۲۰۲۰).

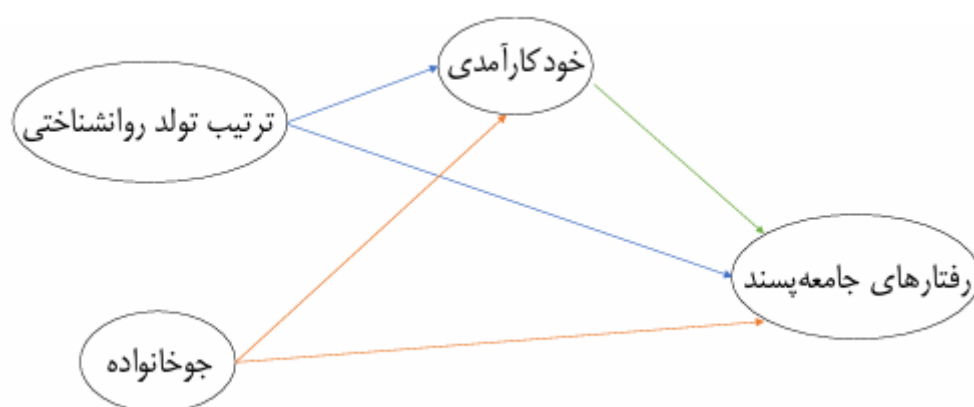
آدلری‌ها محیط اجتماعی خانواده را به‌عنوان تأثیرگذارترین عامل بر توسعه شخصیت در نظر می‌گیرند. زیرا والدین، خواهران و برادران یا مراقبان اصلی، جو خانوادگی را ایجاد کرده که کودکان معمولاً آن را تجربه می‌کنند (چن و همکاران، ۲۰۲۱). جو خانواده برای هر خانواده منحصر به فرد است و وضعیت روابط بین اعضای خانواده را در بر می‌گیرد (چن و همکاران، ۲۰۲۱). والدین معمولاً الگوهایی برای تعیین ارزش‌ها و نگرش‌های مشترک در خانواده هستند. آدلری‌ها فرض می‌کنند که ارزش‌های خانوادگی نقش مهمی در توسعه افراد، زندگی خانوادگی و انتظارات از زندگی و جهان دارد (بیتر، ۲۰۱۳). اگر محیط خانواده پر تنش باشد، او با اعضای خانواده و افراد خارج از خانواده به شیوه‌ای خصمانه یا متخاصم واکنش نشان می‌دهد (آرچانا و فاتیما جاسینا، ۲۰۲۱). بنابراین جو خانواده رفتارهای جامعه‌پسند را پیش‌بینی می‌کند به طوری که افرادی که جو خانواده گرمی دارند، بیشترین رفتار جامعه‌پسند را نشان می‌دهند (باکلی و همکاران، ۲۰۲۴). در زمینه تأثیر جو خانواده بر شکل‌گیری رفتارهای جامعه‌پسند، می‌توان گفت که این جو نقشی اساسی در توسعه مهارت‌های اجتماعی و عاطفی فرزندان ایفا می‌کند. همان‌طور که سیلوا (۲۰۲۳). اشاره می‌کند، آموزش‌های غیررسمی در محیط خانواده به‌ویژه در خصوص مفاهیمی چون همیاری، مسئولیت‌پذیری و مشارکت، موجب شکل‌گیری رفتارهای جامعه‌پسند در کودکان می‌شود. در فرآیند تعاملات روزمره با اعضای خانواده، فرزندان این فرصت را می‌یابند که ارزش‌های مهمی همچون صداقت، مسئولیت‌پذیری، سخت‌کوشی و همدلی را بیاموزند و این مفاهیم را درونی سازند (سیخرانی و آسلان، ۲۰۲۴). از آنجا که این نوع آموزش به‌طور غیررسمی، مستمر و فاقد ساختار خاصی ارائه می‌شود، یادگیری در فضایی امن و آشنا صورت می‌گیرد؛ موضوعی که پذیرش و تمرین ارزش‌ها را برای فرزندان آسان‌تر می‌سازد.

علاوه بر این، والدین و دیگر اعضای خانواده می‌توانند به‌عنوان الگوهای رفتاری عمل کنند و از این طریق فرآیند یادگیری اجتماعی را تقویت کنند (آسلان، ۲۰۱۹). فرزندان که از حمایت عاطفی خانواده برخوردارند، معمولاً اعتمادبه‌نفس بالاتری دارند و مهارت‌های اجتماعی مؤثرتری کسب می‌کنند (میننگ، ۲۰۲۰).

مطالعات بعدی نشان داده‌اند افرادی (از جمله نوجوانان) که دارای سطوح بالایی از خودکارآمدی (self-efficacy) هستند، تعاملات اجتماعی مانند همکاری، کمک‌رسانی و بخشندگی با علاقه‌مندی خاصی به رفاه یکدیگر را نشان می‌دهند (بندورا، ۲۰۰۱؛ ونترل، ۲۰۱۴). خودکارآمدی، باور فرد است که می‌تواند به‌طور مؤثر رفتارهای لازم برای یک شرایط خاص را انجام دهد (نقی‌زاده علمداری و اکبری نژاد، ۱۴۰۱). پایین بودن باورهای خودکارآمدی در افراد، عزم و اراده آنها را سست و در عملکردشان اختلال ایجاد می‌کند (پگورو و شافر، ۲۰۱۵). این باورهای خودکارآمدی برای هر فرد در طول زمان به واسطه تجربه، تحول می‌یابند و این تحول از کودکی شروع شده، در سراسر عمر ادامه می‌یابد و عوامل مختلفی مانند خانواده، دوستان و همسالان، عوامل محیطی و آموزشی، تغییرات رشدی و تفاوت‌های جنسیتی در آن مؤثرند (بعقوبی و محمدی، ۱۴۰۰).

براساس برخی پژوهش‌ها، خودکارآمدی فرد را تشویق می‌کند که به سمت رفتارهایی همچون کمک به دیگران، اشتراک‌گذاری و مشارکت با دیگران حرکت کند و در نتیجه باعث جلوگیری از بی‌تفاوتی اخلاقی می‌شود و رفتارهای جامعه‌پسند را تشویق می‌کند (صیدی، ۱۳۹۸؛ کارلوو همکاران، ۲۰۱۵؛ تابارس، ۲۰۱۹ و چنگو همکاران، ۲۰۲۰). خواهر و برادرهای بزرگ‌تر خودکارآمدی بیشتری دارند، به طوری که این ویژگی احتمالاً آنها را نسبت به سایر خواهران و برادران انعطاف‌پذیرتر می‌کند (سلطان و مالک، ۲۰۲۰). به نقل از آدلر (۱۹۲۲). نتایج پژوهشی نشان داد که متولدین اول ترتیب تولد روان‌شناختی (زنان و مردان) خودکارآمدی بیشتری دارند و ترتیب تولد روان‌شناختی متولدین میانی و تک‌فرزندان (زنان و مردان) با خودکارآمدی همبستگی منفی دارد (فاطمی و اشرف، ۲۰۱۸). نتیجه پژوهش دیگری نشان داد که ترتیب تولد روان‌شناختی با خودکارآمدی تصمیم‌گیری شغلی ارتباط کمتری دارند (هرندون، ۲۰۱۲).

خودکارآمدی تحصیلی بالاتری را برای تک فرزندان در یک کالج فنی حرفه‌ای نشان داد (جیائو، ۲۰۲۳). خانواده و دانشگاه نیز به‌عنوان محیط رشد و تکامل فردی، تأثیری تقویت‌کننده بر خودکارآمدی تحصیلی دانشجویان می‌گذارند (چو، ۲۰۱۴). به‌طوری که نگرش‌های صحیح والدین تا حد زیادی بر ادراک افراد از خود و در نتیجه خودکارآمدی آنها تأثیر می‌گذارد (زو، ۲۰۱۱). در مجموع، با توجه به پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه ترتیب تولد و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند در دانشجویان پرداخته‌اند، شواهدی وجود دارد که این متغیرها می‌توانند با رفتارهای جامعه‌پسند دانشجویان مرتبط باشند (برای مثال اونز، ۲۰۱۹؛ سابولوا، ۲۰۲۰). از طرفی، خودکارآمدی نیز به‌عنوان یک عامل دیگر می‌تواند با رفتارهای جامعه‌پسند در ارتباط باشد (امیت و ای وی اس، ۲۰۲۳) همچنین، این متغیر می‌تواند تحت تأثیر ترتیب تولد و جو خانواده قرار گیرد. بنابراین، با توجه به اینکه خودکارآمدی می‌تواند هم تحت تأثیر ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده قرار گیرد و هم بر رفتارهای جامعه‌پسند تأثیر بگذارد، بررسی آن به عنوان متغیر میانجی ضروری به نظر می‌رسد. در مجموع با توجه به پژوهش‌های اندک در ارتباط با ترتیب تولد روان‌شناختی و نتایج متناقض موجود در ارتباط با رابطه ترتیب تولد و رفتارهای جامعه‌پسندی چون مسئولیت اجتماعی، ارتباط همدلانه، نگاه از منظر دیگران، پریشانی فردی، استدلال اخلاقی دوجانبه، استدلال اخلاقی جهت‌گیری شده به‌سوی دیگران و نوع دوستی و نقش مهمی که رفتارهای جامعه‌پسند در توسعه مهارت‌های اجتماعی و تقویت حس مسئولیت‌پذیری در محیط‌های آموزشی دارند، زمینه‌ساز بهبود روند پیشرفت و سلامت اجتماعی نیز باشد. زیرا رفتارهای جامعه‌پسند به‌عنوان عنصری کلیدی در تعاملات اجتماعی، بر کیفیت روابط میان‌فردی و پیشرفت‌های فرهنگی تأثیر مستقیم دارند، شناسایی عوامل مؤثر بر این رفتارها می‌تواند در طراحی برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای مؤثر واقع شود. بنابراین پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش میانجی خودکارآمدی در رابطه ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند دانشجویان انجام شد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

• روش

این پژوهش با طرح توصیفی-همبستگی از نوع معادلات ساختاری است. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان دختر و پسر مقطع کارشناسی دانشگاه گیلان در سال ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بودند (طبق آمار موجود در سایت دانشگاه ۸۵۳۰ نفر، ۱۴۰۳). نمونه پژوهش ۳۲۵ دانشجوی مقطع کارشناسی (۲۲۱ دختر و ۱۰۴ پسر) بود که از طریق ترکیب روش‌های نمونه‌گیری در دسترس و طبقه‌ای انتخاب شدند. به این صورت که ابتدا جامعه آماری به طبقات مختلف (براساس رشته‌های تحصیلی و دانشکده‌ها) تقسیم شد، سپس از هر طبقه به‌طور در دسترس (از میان افراد موجود و در دسترس در آن طبقه) نمونه مورد نظر انتخاب شد. براساس توصیه کلاپین (۲۰۱۵) با توجه به تعداد پارامتر آزادی (۱۴) که در مدل مشاهده می‌شود، ۲۸۰ نفر برای آزمون برازش مدل نیاز بود اما به دلیل احتمال نقص در تکمیل پرسشنامه‌ها و یا وجود داده پرت تعداد نمونه ۴۰۰ نفر در نظر گرفته شد. پس از اخذ کد اخلاق از کمیته اخلاق زیست-پزشکی دانشگاه گیلان (IR.GUILAN.REC.1403.185) و هماهنگی با دانشگاه، پژوهش انجام شد. ابتدا پس از توضیح کلی در مورد چرایی پژوهش، به دانشجویان گفته شد که برای شرکت در پژوهش مختار بوده و اطلاعات‌شان به‌صورت محرمانه باقی خواهد ماند. همچنین از آنها خواسته شد که با کمال دقت و آرامش به سؤالات پاسخ دهند و تا حد امکان سؤالی را بدون پاسخ نگذارند. ۴۰۰ دانشجوی این پرسشنامه‌ها

را در بازه زمانی یک‌هفته تکمیل کردند که از این تعداد، ۳۳۰ پرسشنامه به‌طور کامل تکمیل و بازگرداندند. سپس از این تعداد ۵ نفر به‌عنوان داده پرت چند متغیری از پژوهش خارج شدند و درنهایت ۳۲۵ نفر به‌عنوان نمونه نهایی وارد تحلیل شدند. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی و ماتریس همبستگی) و استنباطی (مدل‌یابی معادلات ساختاری و روش بوت استرپ در افزونه process macro هایز جهت آزمون روابط میانجی) استفاده شد (با نرم‌افزار SPSS27 و نرم‌افزار AMOS24).

• ابزارها

الف) مقیاس رفتار جامعه‌پسند (prosocial behavior scale- PBS): این مقیاس توسط پتر (۲۰۰۲) ساخته شده است که به‌عنوان مقیاسی برای ارزیابی گرایش‌های جامعه‌پسند از منظر صفات شخصیتی به‌کار می‌رود. این پرسشنامه از نوع مداد کاغذی و خودگزارشی است، شامل ۳۰ ماده و ۷ خرده‌مقیاس مسئولیت اجتماعی، ارتباط همدلانه، نگاه از منظر دیگران، پریشانی فردی، استدلال اخلاقی دوجانبه، استدلال اخلاقی جهت‌گیری‌شده به‌سوی دیگران و نوع‌دوستی خودگزارشی است که دو عامل هم‌حسی جهت‌گیری‌شده به‌سوی دیگران و کمک‌رسانی را می‌سنجد. نمره عامل یک (هم‌حسی جهت‌گیری‌شده به‌سوی دیگران) حاصل مجموع نمرات مسئولیت اجتماعی، ارتباط همدلانه، نگاه از منظر دیگران، استدلال اخلاقی دوجانبه و استدلال اخلاقی جهت‌گیری‌شده به‌سوی دیگران و نمره عامل دو (کمک‌رسانی) حاصل مجموع نمرات پریشانی فردی و نوع‌دوستی خودگزارشی است. نمره‌گذاری ماده‌های یک تا ۲۵ براساس مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای به‌صورت کاملاً موافق تا کاملاً مخالف و نمره‌گذاری ماده‌های ۲۶ تا ۳۰ به‌صورت هرگز ۱، یک‌بار ۲، بیش‌از یک‌بار ۳، اغلب ۴ و بیشتر اوقات ۵ انجام می‌شود. نمره‌گذاری ماده‌های ۱۳-۱۲-۱۱-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱-۱۴ به‌صورت معکوس انجام می‌گیرد. در مجموع دامنه نمرات این پرسشنامه بین ۳۰ تا ۱۵۰ است.

در پژوهش صفاری‌نیا و باجلان (۱۳۹۴) اعتبار پرسشنامه با استفاده از روش بازآزمایی ۰/۹۸ و همسانی درونی ۰/۷۹ به‌دست آمد. همچنین روایی هم‌زمان پرسشنامه با پرسشنامه شخصیت پنج‌عاملی نئو مثبت و معنادار بود. همسانی درونی این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به‌دست آمد. ضریب آلفای کرونباخ در پژوهش صیدی نیز (n=۳۷۳) محاسبه شد که مسئولیت اجتماعی (۰/۶۲)، ارتباط همدلانه (۰/۴۲)، نگاه از منظر دیگران (۰/۳۴)، پریشانی فردی (۰/۳۲)، استدلال اخلاقی دوجانبه (۰/۷۴)، سایر استدلال‌های جهت‌گیری‌شده (۰/۷۱) و نوع‌دوستی خودگزارشی (۰/۶۵) به‌دست آمد (صیدی و صفاری‌نیا، ۱۳۹۴). آلفای کرونباخ کل پرسشنامه در پژوهش صیدی، احمدیان و صفاری‌نیا (۱۳۹۸) نیز ۰/۷۰ گزارش شد. در پژوهش حاضر ضریب اعتبار همسانی درونی این پرسشنامه از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۷ به‌دست آمد. نتایج نیز نشان داد که پرسشنامه رفتارهای جامعه‌پسند، از روایی سازه خوبی برخوردار است ($\chi^2=1/50$, NFI=0/96, IFI=0/99, CFI=0/99, GFI=0/99, RMSEA=0/04).

ب) سیاهه ترتیب تولد وایت کمپل (psychological birth order inventory- PBOI): این سیاهه توسط کمپل و همکاران (۱۹۹۱) برای سنجش تجربیات افراد در خانواده اصلی با توجه به یکی از ۴ نقش کلیشه‌ای ترتیب تولد روان‌شناختی آدلر ساخته شد که شامل ۴۲ ماده است. این سیاهه که به صورت بله (۱) و خیر (صفر)، با دامنه نمرات آن بین صفر تا ۴۲ است. دارای ۴ بعد فرعی است: فرزند اول، فرزند میانی، کوچکترین فرزند و تک‌فرزند. یلماز و کیران (۲۰۲۳) در پژوهش خود همسانی درونی را برای زنان در خرده‌مقیاس اول ۰/۶۸، برای خرده‌مقیاس دوم ۰/۸۸، برای خرده‌مقیاس سوم ۰/۶۴ و برای آخرین خرده‌مقیاس ۰/۸۲ به‌دست آوردند. همچنین ضرایب همسانی درونی را برای مردان برای خرده‌مقیاس اول ۰/۷۰، برای خرده‌مقیاس دوم ۰/۸۳، برای خرده‌مقیاس سوم ۰/۶۵ و برای آخرین خرده‌مقیاس ۰/۷۵ گزارش کردند. گولر و هازر (۲۰۲۲) اعتبار سازه‌ای ابزار را از طریق تحلیل عاملی بررسی کردند که براساس این تحلیل چهار عامل ۴۹/۸۵ از کل واریانس را برای زنان و ۵۰/۲۷ از کل واریانس را برای مردان توضیح می‌دهند. در پژوهش حاضر ضریب اعتبار همسانی درونی این سیاهه از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۸ به‌دست آمد. نتایج نیز نشان داد که سیاهه ترتیب تولد روان‌شناختی، از روایی سازه خوبی برخوردار است ($\chi^2=0/46$, NFI=0/99, IFI=1/01, CFI=1/00, GFI=1/00, RMSEA=0/00).

ج) مقیاس خانواده اصلی (family origin scale- FOS): این مقیاس توسط هاوستات و همکاران (۱۹۸۵) تهیه شد که یک ابزار ۴۰ ماده‌ای است و برای سنجیدن ادراک و استنباط شخص از میزان سلامت خانواده اصلی تدوین شده است. مقیاس خانواده اصلی بر استقلال و صمیمیت به‌عنوان دو مفهوم کلیدی در حیات خانواده سالم تمرکز دارد و هریک از مقیاس‌ها، ۵ خرده‌مقیاس دارند.

خرده‌مقیاس‌ها شامل: شفافیت اظهارات، مسئولیت‌پذیری، احترام به دیگران، باز بودن نسبت به دیگران، پذیرش جدایی و شکست، ترغیب افراد به بیان احساسات، ایجاد محیطی گرم در خانواده، حل اختلافات بدون استرس اضافی، تشویق دلسوزی یا همدردی، ایجاد اعتماد نسبت به دیگران. نمره‌گذاری این مقیاس براساس یک مقیاس ۵ درجه‌ای (از سالم‌ترین پاسخ (عبارت‌های مثبت) = ۵ و ناسالم‌ترین پاسخ (عبارت‌های منفی) = ۱) است. دامنه نمره آن بین ۴۰ تا ۲۰۰ خواهد بود. هاوستات و همکاران (۱۹۸۵) اعتبار آن را با روش بازآزمایی (درفاصله دو هفته) برای کل آن ۰/۹۷ و برای خرده‌مقیاس‌های خودمختاری ۰/۷۷ و صمیمیت ۰/۷۳ گزارش کردند. در پژوهش شادمانی (۱۳۹۷)، اعتبار با روش آلفای کرونباخ برای مقیاس خانواده اصلی ۰/۸۶ گزارش شد. در پژوهش منصوره امین و افتخار صادی (۱۴۰۱) مقدار اعتبار با روش آلفای کرونباخ برای مقیاس خانواده اصلی ۰/۸۸ و برای خرده‌مقیاس‌های خودمختاری ۰/۸۵ و صمیمیت ۰/۸۹ به‌دست آمد. در پژوهش حاضر ضریب اعتبار همسانی درونی این مقیاس و از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۲ به‌دست آمد و نتایج نیز نشان داد که از روایی سازه خوبی برخوردار است ($\chi^2=2/40$, $NFI=0/96$, $IFI=0/97$, $CFI=0/97$, $GFI=0/95$, $RMSEA=0/07$).

د) پرسشنامه خودکارآمدی عمومی (general self-efficacy questionnaire- GSEQ-10): این پرسشنامه توسط شوارترز و جروسل (۱۹۹۵) ساخته شده است، که دارای ۱۰ ماده چهارگزینه‌ای است و هر ماده بیان‌کننده رسیدن به یک حالت پایدار از موفقیت و دید خوش‌بینانه فرد، نسبت به خود است. نحوه نمره‌گذاری براساس مقیاس لیکرت ۴ درجه‌ای (از اصلاً صحیح نیست = ۱ تا کاملاً صحیح است = ۴) است و در کل دامنه نمره آن ۴۰-۱۰ است. نمرات بالاتر نشان‌دهنده ادراک خودکارآمدی بیشتر است. کسب نمرات کمتر از ۲۵ نشان‌دهنده ادراک خودکارآمدی پایین است (شوارترز و جروسل، ۱۹۹۵). شوارترز و جروسل (۱۹۹۵) برای تعیین روایی ابزار یک عاملی خودکارآمدی (عمومی) نتایج بررسی روایی این ابزار را در ۲۳ کشور، مناسب گزارش کردند. شوارترز و جروسل (۱۹۹۵) اعتبار این مقیاس را به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹ گزارش کردند. در پژوهش ربانی باوجدان و همکاران (۱۳۹۱) اعتبار این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ با ۳۵۴ نمونه و با ۱۰ ماده، برابر ۰/۸۲ به‌دست آمد. اسلمی و همکاران (۱۴۰۲) اعتبار این پرسشنامه را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۰ گزارش کردند. در پژوهش حاضر ضریب اعتبار همسانی درونی این پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ ۰/۸۶ به‌دست آمد و نتایج نیز نشان داد که پرسشنامه خودکارآمدی، از روایی سازه خوبی برخوردار است ($\chi^2=2/22$, $NFI=0/93$, $IFI=0/96$, $CFI=0/96$, $GFI=0/96$, $RMSEA=0/06$).

• یافته‌ها

نتایج نشان داد که، ۶۸ درصد آزمودنی‌ها زن و ۳۱/۴۰ درصد مرد بود. ۶۰/۲۰ درصد دانشجویان در بازه سنی ۱۸ تا ۲۱ سال و ۳۶/۹۰ درصدشان در بازه سنی ۲۲ تا ۲۵ سال قرار داشتند. همچنین ۸/۳۰ درصد دانشجویان سابقه مشروطی داشتند و ۹۰/۲۰ درصد فاقد این سابقه بودند. از نظر وضعیت اجتماعی-اقتصادی، ۵۴/۵۰ درصد آنها وضعیت خوبی داشتند، ۳۷/۸۰ درصد از آنها در وضعیت متوسط و ۴ درصد در وضعیت نامطلوبی قرار داشتند. در نهایت، از نظر ترتیب تولد بیولوژیکی، ۱۴/۲۰ درصد تک‌فرزند، ۳۰/۲۰ درصد فرزند اول، ۳۶/۹۰ درصد فرزند دوم و ۱۸/۸۰ درصد فرزند سوم به بعد بودند.

براساس جدول ۱، متغیر رفتارهای جامعه‌پسند، دارای میانگین (۷۳/۳۴) و انحراف معیار (۱۱/۲۰) است. متغیر ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده به ترتیب دارای میانگین (۲۹/۱۴) و (۱۳۲/۰۴) و انحراف معیار (۵/۸۳) و (۲۲/۸۲) هستند و با رفتارهای جامعه‌پسند رابطه منفی داشتند ($P<0/05$). متغیر خودکارآمدی دارای میانگین (۲۹/۹۴) و انحراف معیار (۴/۹۱) بوده و با رفتارهای جامعه‌پسند رابطه مثبت داشت ($P<0/01$).

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی) و ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	۱	۲	۳
۱ رفتارهای جامعه‌پسند	۷۳/۳۴	۱۱/۲۰	۰/۱۴	۰/۳۰	۱		
۲ ترتیب تولد روان‌شناختی	۲۹/۱۴	۵/۸۳	-۱/۰۳	۰/۷۱	-۰/۲۵**	۱	
۳ جو خانواده	۱۳۲/۰۴	۲۲/۸۲	-۰/۳۰	-۰/۴۸	-۰/۲۹**	۰/۶۰**	۱
۴ خودکارآمدی	۲۹/۹۴	۴/۹۱	-۰/۱۵	۰/۰۲	۰/۲۵**	۰/۲۱**	۰/۲۵**

** $P<0/01$

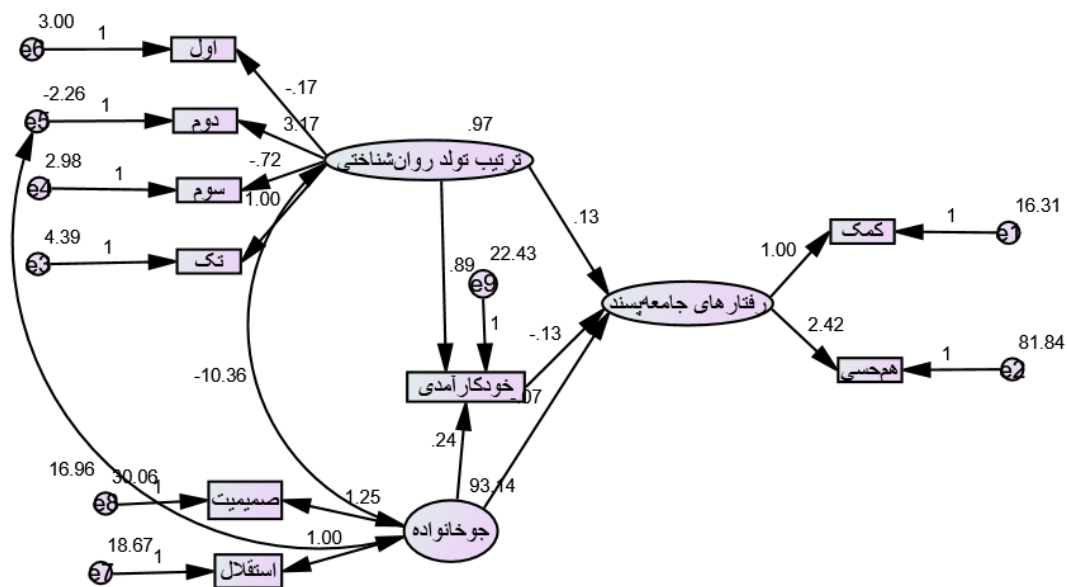
برازش مدل مفهومی براساس شاخص‌های مختلفی همچون شاخص مجذور خی (χ^2)، شاخص برازندگی نیکویی (GFI)، شاخص هنجارشده برازندگی (NFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، شاخص برازندگی نسبی (RFI)، شاخص برازش فزاینده (IFI)، شاخص برازش مقتصد هنجارشده (PNFI) و میانگین مجذور خطای ریشه (RMSEA) مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این شاخص‌ها در جدول ۲ مشاهده می‌شوند.

طبق جدول ۲ با توجه به شاخص‌های برآورد شده، نشان می‌دهد که الگوی نهایی نقش میانجی‌گرانه خودکارآمدی در رابطه ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند دانشجویان دارد.

با توجه به جدول ۳ ملاحظه می‌شود که خودکارآمدی بر رفتارهای جامعه‌پسند اثر مستقیم و معناداری دارد ($\beta = -0.13$, $P < 0.001$). ترتیب تولد روان‌شناختی بر خودکارآمدی ($\beta = 0.03$ و $P > 0.05$) و رفتارهای جامعه‌پسند ($\beta = 0.07$ و $P > 0.05$) اثر مستقیم و معناداری ندارد. جو خانواده بر خودکارآمدی اثر مستقیم و معناداری دارد ($\beta = 0.10$, $P < 0.05$). همچنین جو خانواده بر رفتارهای جامعه‌پسند اثر مستقیم و معناداری دارد ($\beta = -0.06$, $P < 0.05$).

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل نقش میانجی خودکارآمدی در رابطه ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند دانشجویان

شاخص‌ها	نام شاخص	اختصار	مقدار مطلوب	مدل اولیه	مدل نهایی
شاخص‌های برازش مطلق	سطح تحت پوشش خی‌دو	Chi-Square	کمتر از ۳	۸/۶۹	۲/۰۹
	نیکویی برازش	GFI	بزرگ‌تر از ۰/۹	۰/۸۹	۰/۹۷
شاخص‌های برازش تطبیقی	برازش هنجار شده	NFI	بزرگ‌تر از ۰/۹	۰/۷۵	۰/۹۴
	برازش تطبیقی	CFI	بزرگ‌تر از ۰/۹	۰/۷۷	۰/۹۷
	برازش نسبی	RFI	بزرگ‌تر از ۰/۹	۰/۶۲	۰/۹۱
	برازش فزاینده	IFI	بین ۰ تا ۱	۰/۷۷	۰/۹۷
شاخص برازش مقتصد	برازش مقتصد هنجار شده	PNFI	بزرگ‌تر از ۰/۵	۰/۵۰	۰/۵۸
	ریشه میانگین مربعات خطا	RMSEA	کمتر از ۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۰۶

شکل ۱. مدل نهایی آزمون شده به همراه آماره‌های پیش‌بینی استاندارد شده

جدول ۳. ضرایب رگرسیونی متغیرهای پژوهش

شرح	ضریب	خطای معیار	نسبت بحرانی	معناداری
ترتیب تولد روان‌شناختی $\rightarrow$ خودکارآمدی	۰/۰۶	۰/۳۹	۰/۱۶	۰/۸۷
جو خانواده $\rightarrow$ خودکارآمدی	۰/۱۰	۰/۰۴	۲/۳۷	< ۰/۰۵
ترتیب تولد روان‌شناختی $\rightarrow$ رفتارهای جامعه‌پسند	۰/۰۷	۰/۲۴	۰/۲۹	۰/۷۷
جو خانواده $\rightarrow$ رفتارهای جامعه‌پسند	-۰/۰۶	۰/۰۳	-۲/۰۶	< ۰/۰۵
خودکارآمدی $\rightarrow$ رفتارهای جامعه‌پسند	-۰/۱۳	۰/۰۴	-۳/۳۲	< ۰/۰۰۱

جدول ۴. نتایج بوت استرپ برای مسیرهای غیر مستقیم الگوی پژوهش

مسیر	اثر کل بدون حضور میانجی	اثر مستقیم در حضور میانجی	اثر غیر مستقیم	فاصله اطمینان ۹۵ درصد		نتیجه‌گیری
				کران بالا	کران پایین	
ترتیب تولد روان‌شناختی ← خودکارآمدی ← رفتارهای جامعه‌پسند	-۰/۴۸ p<۰/۰۰۱	-۰/۴۰ p<۰/۰۰۱	-۰/۰۸ p<۰/۰۵	-۰/۱۶۱	-۰/۰۲۳	میانجی‌گری
جو خانواده ← خودکارآمدی ← رفتارهای جامعه‌پسند	-۰/۱۴ p<۰/۰۰۱	-۰/۱۲ p<۰/۰۰۱	۰/۰۲ p<۰/۰۵	-۰/۰۴۴	-۰/۰۰۶	میانجی‌گری

با توجه به جدول ۴ و مقدار اثر غیر مستقیم از طریق خودکارآمدی (-۰/۰۸) و (۰/۰۲) که بین بازه فاصله اطمینان (کرانه پایین -۰/۱۶۱ و کرانه بالا ۰/۰۲۳-) و (کرانه پایین -۰/۰۴۴ و کرانه بالا ۰/۰۰۶-) قرار دارد. سطح اطمینان برای این فاصله اطمینان ۹۵ درصد و تعداد نمونه‌گیری مجدد بوت استرپ ۵۰۰۰ است. با توجه به اینکه صفر بیرون از این فاصله اطمینان قرار می‌گیرد و از لحاظ آماری معنادار است ($P < 0/05$).

• بحث

پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی روابط ساختاری پیش‌بینی رفتارهای جامعه‌پسند براساس ترتیب تولد روان‌شناختی، جو خانواده و نقش میانجی خودکارآمدی انجام شد. نتایج نشان داد که ترتیب تولد روان‌شناختی رابطه مستقیمی با رفتارهای جامعه‌پسند ندارد. این یافته با برخی پژوهش‌ها (مانند وولینگ و همکاران، ۲۰۲۱) همسو و با برخی دیگر (مانند لی و همکاران، ۲۰۲۴؛ سالمون و همکاران، ۲۰۱۶؛ شوار و ماهونی، ۲۰۱۲) ناهمسو است. براساس نظریه آدلر (۱۹۲۲)، انتظار می‌رفت که ترتیب تولد روان‌شناختی با رفتارهای جامعه‌پسند رابطه داشته باشد، زیرا جایگاه ادراک شده فرد در ساختار خانواده می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری نگرش‌ها، احساس مسئولیت و تعاملات اجتماعی ایفا کند. این نتیجه را می‌توان در چارچوب ماهیت پیچیده و چندعاملی رفتارهای جامعه‌پسند تفسیر کرد؛ چرا که بروز چنین رفتارهایی معمولاً در تعامل با مؤلفه‌های شناختی، هیجانی و بافتاری معنا پیدا می‌کند. به نظر می‌رسد ادراک فرد از نقش و جایگاه خود در خانواده، تنها زمانی منجر به کنش‌های نوع‌دوستانه می‌شود که با منابع روان‌شناختی درونی دیگری همچون خودکارآمدی همراه باشد.

از سوی دیگر، یافته‌های جدول ۱ نشان داد که بین ترتیب تولد روان‌شناختی و رفتارهای جامعه‌پسند همبستگی منفی معناداری وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که فرزندان اول و میانی رفتارهای جامعه‌پسند بیشتری بروز داده‌اند. این یافته با بخش‌هایی از نظریه آدلر همسوست؛ به‌ویژه آنجا که تأکید می‌شود فرزندان اول به دلیل قرارگیری در موقعیت مسئولانه‌تر، اغلب ویژگی‌هایی نظیر همدلی، حمایت‌گری و وظیفه‌شناسی بیشتری از خود نشان می‌دهند. همچنین، فرزندان میانی که برای تثبیت جایگاه خود در خانواده ناگزیر به برقراری روابط اجتماعی گسترده‌تری هستند، ممکن است حساسیت اجتماعی بیشتری پرورش دهند. از منظر نظریه یادگیری اجتماعی بندورا نیز، ایفای نقش الگو توسط این فرزندان برای خواهران و برادران کوچک‌تر، موجب درونی‌سازی ارزش‌هایی نظیر کمک‌کردن، مشارکت و مسئولیت‌پذیری در آنها می‌شود. در مقابل، فرزندان آخر یا تک‌فرزندها که کمتر در معرض تجربه مراقبت از دیگران یا ایفای نقش میانجی در خانواده هستند، ممکن است فرصت‌های کمتری برای توسعه رفتارهای جامعه‌پسند داشته باشند.

یکی از یافته‌های دیگر پژوهش حاضر، رابطه مستقیم و منفی بین جو خانواده و رفتارهای جامعه‌پسند بود؛ نتیجه‌ای که در تضاد با بیشتر پژوهش‌های پیشین قرار دارد (مانند فریرا و همکاران، ۲۰۱۶؛ آرچانا و فاتیما جاسینا، ۲۰۲۱؛ باکلی و همکاران، ۲۰۲۴) که جو خانواده گرم، صمیمی و حمایتگر را عامل تسهیل‌کننده رشد رفتارهای جامعه‌پسند معرفی کرده‌اند. این ناسازگاری ممکن است از نوع نگاه خانواده به صمیمیت و استقلال ناشی شود. به نظر می‌رسد در برخی خانواده‌ها، صمیمیت بیش از حد می‌تواند به وابستگی عاطفی افراطی منجر شود؛ وضعیتی که فرصت تجربه تعاملات داوطلبانه و مستقل در بیرون از خانه را محدود می‌کند. در چنین شرایطی، فرد به جای یادگیری مهارت‌های اجتماعی گسترده، بیشتر در چارچوب روابط نزدیک خانوادگی باقی می‌ماند. از سوی دیگر، تأکید افراطی بر استقلال نیز ممکن است با گرایش به فردگرایی، تمرکز بر پیشرفت شخصی و فاصله‌گیری هیجانی از دیگران همراه باشد؛ رویکردهایی که با روحیه همدلی، مشارکت و مسئولیت اجتماعی در رفتارهای جامعه‌پسند ناهمخوان‌اند. در فضای رقابتی و هدف‌محور دانشگاه، این دسته

از دانشجویان ممکن است در پی اثبات توانایی‌های فردی خود باشند تا مشارکت در فعالیت‌های جمعی. این یافته را همچنین می‌توان در چارچوب نظریه یادگیری اجتماعی بندورا (۱۹۷۷) تحلیل کرد که معتقد است، یادگیری رفتارهای جامعه‌پسند از طریق مشاهده و تجربه تعاملات در محیط خانواده شکل می‌گیرد. بنابراین، اگرچه ممکن است خانواده فضایی صمیمی یا مستقل داشته باشد، اما الگوهای رفتاری جامعه‌محور به‌طور فعال در خانواده وجود نداشته باشند، که فرزندان چنین رفتارهایی را یاد بگیرند و درونی کنند.

همچنین، یافته حاضر می‌تواند بیانگر تعارض بین ارزش‌های خانوادگی و واقعیت‌های محیطی در جامعه دانشگاهی باشد. برخی دانشجویان ممکن است در خانواده‌هایی بزرگ شده باشند که رویکردهای حمایتی یا آزادی‌محور داشته‌اند، اما این رویکردها الزاماً به توسعه رفتارهای جامعه‌پسند در محیط واقعی دانشگاه منجر نشده‌اند. به‌عبارتی، تعاملات خانوادگی، زمانی به رفتارهای جامعه‌پسند منجر می‌شوند که با فرصت‌های تجربه و بازخورد مثبت اجتماعی در محیط‌های واقعی همراه باشند. این تبیین با دیدگاه کراو و کراو (۱۹۷۸) نیز همخوان است که علاقه و تعامل جامعه‌پسند را نتیجه تعامل فرد با محیطی می‌دانند که از خانواده آغاز شده، در دانشگاه ادامه یافته و در جامعه تحقق می‌یابد.

همچنین یافته‌ها نشان دادند که خودکارآمدی رابطه مستقیم و مثبتی با رفتارهای جامعه‌پسند دارد. این نتیجه با پژوهش‌های پیشین (ونتزل، ۲۰۱۴؛ صیدی، ۱۳۹۸؛ کارلو و همکاران، ۲۰۱۵؛ تابارس، ۲۰۱۹؛ چنگک و همکاران، ۲۰۲۰؛ امیت و ای وی اس، ۲۰۲۳) همسو بوده و با نظریه بندورا (۱۹۸۱) قابل تبیین است؛ براساس این نظریه، افراد با باور به توانایی‌های خود قادر به خودتنظیمی و مدیریت مؤثرتر رفتارهای خود هستند و این خودتنظیمی می‌تواند تأثیرات عمیقی بر انتخاب‌ها و انگیزش‌های اجتماعی آنان داشته باشد. در حقیقت، این باور نه تنها بر رفتار فرد در زمینه‌های شخصی و تحصیلی تأثیر می‌گذارد، بلکه تمایل او را به مشارکت فعال در رفتارهای اجتماعی و جامعه‌پسند تقویت می‌کند. در محیط‌های دانشگاهی، تأثیرات این باور به وضوح قابل مشاهده است؛ چراکه افراد با خودکارآمدی بالا، به شکلی طبیعی در فعالیت‌های گروهی مشارکت می‌کنند، به همکلاسی‌های خود کمک می‌کنند و تعاملات اجتماعی مثبت برقرار می‌سازند. این افراد خود را مسئول و قادر به انجام کارهای جمعی می‌دانند و از این رو در موقعیت‌های اجتماعی و گروهی، حضوری فعال دارند. این ویژگی نه تنها موجب تقویت روابط اجتماعی آنها می‌شود، بلکه می‌تواند به ایجاد فضایی حمایت‌گر و همبسته در محیط دانشگاهی منجر گردد.

از دیگر یافته‌های پژوهش، نقش میانجی خودکارآمدی در رابطه بین ترتیب تولد روان‌شناختی و جو خانواده با رفتارهای جامعه‌پسند بود. به بیان دیگر، ادراک فرد از جایگاهش در خانواده و کیفیت روابط خانوادگی می‌تواند از طریق ارتقا احساس خودکارآمدی، به بروز بیشتر رفتارهای جامعه‌پسند در بستر دانشگاه و در نهایت، جامعه منجر شود. این امر نشان می‌دهد که اگرچه ترتیب تولد روان‌شناختی به‌طور مستقیم رفتارهای جامعه‌پسند را تعیین نمی‌کنند اما می‌توانند از طریق تقویت باور فرد به توانمندی‌های خود نقش آفرینی می‌کنند. نظریه آدلر (۲۰۰۲) نیز بر تأثیر جایگاه فرزند در شکل‌گیری شخصیت و رفتار تأکید دارد؛ جایگاهی که ممکن است زمینه‌ساز رفتارهایی مانند رفتارهای جامعه‌پسند برای کسب پذیرش اجتماعی و خانوادگی شود. به‌ویژه زمانی که فرد از خودکارآمدی لازم برای انجام این رفتارها برخوردار باشد. همچنین نظریه نقش (۱۹۸۶) بیان می‌کند که هر جایگاه خانوادگی با انتظارات اجتماعی خاصی همراه است که تحقق آنها نیازمند خودکارآمدی بالا است. دیدگاه تجربه آموخته‌شده فرزندان (۱۹۸۵) نیز بر یادگیری مشاهده‌ای از خواهر و برادرهای بزرگ‌تر تأکید دارد، اما این یادگیری زمانی به کنش جامعه‌پسند منجر می‌شود که فرد احساس شایستگی لازم را داشته باشد. نظریه جایگاه خانوادگی (۱۹۹۷) نیز نشان می‌دهد که سبک تعامل با اعضای خانواده، بر احساس خودکارآمدی اثر می‌گذارد و در نتیجه رفتارهای جامعه‌پسند را شکل می‌دهد. همچنین، جو خانوادگی سرشار از صمیمیت می‌تواند با ایجاد حس حمایت عاطفی، خودکارآمدی فرد را تقویت کند. درعین حال، جو خانوادگی مبتنی بر استقلال، زمینه‌ساز مسئولیت‌پذیری و تجربه‌اندوزی مستقل در دانشجویان می‌شود که آن نیز بر ارتقا خودکارآمدی تأثیرگذار است. این فرایند، در نهایت موجب تسهیل رفتارهای جامعه‌پسند در محیط دانشگاهی می‌شود.

• نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش اهمیت توجه به عوامل روان‌شناختی همچون خودکارآمدی را در درک و تبیین رفتارهای جامعه‌پسند برجسته می‌سازد و نشان می‌دهد که درک فرد از جایگاه خود در خانواده و جو خانواده، به‌واسطه تأثیری که بر شکل‌گیری احساس توانمندی و

خودکارآمدی او می‌گذارد، می‌تواند در بروز رفتارهای جامعه‌پسند تاثیر گذار باشد. بنابراین از یافته‌های این پژوهش می‌توان در طراحی مداخلات آموزشی و مشاوره‌ای با هدف تقویت رفتارهای جامعه‌پسند، به‌ویژه در محیط‌های دانشگاهی، بهره برد. از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر این است که این پژوهش منحصر به دانشجویان دانشگاه گیلان است؛ بنابراین در تعمیم نتایج آن به سایر گروه‌های سنی یا دانشجویان دیگر دانشگاه‌ها باید احتیاط شود. همچنین به‌منظور سنجش متغیرهای تحقیق از ابزار خودگزارش‌دهی (پرسشنامه) استفاده شد. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، سایر متغیرهای روان‌شناختی مانند سبک‌های دلبستگی، هوش هیجانی و ... نیز به‌عنوان میانجی‌های احتمالی مورد بررسی قرار گیرند.

• تعارض منافع

نویسندگان به‌طور کامل اخلاق پژوهش و نشر اثر را رعایت کرده‌اند و منافی تجاری در این راستا ندارند. همچنین نویسندگان در قبال ارائه اثر، هیچ‌گونه وجهی دریافت نداشته‌اند.

• تشکر و قدردانی

از تمامی افرادی که امکان این پژوهش را فراهم نمودند به‌ویژه اساتید، دانشجویان و کارکنان دانشگاه گیلان صمیمانه تشکر و قدردانی به‌عمل می‌آید.

• منابع

- اسلمی، الهه؛ خانی مهرآبادی، فرزانه؛ تدین، اعظم. (۱۴۰۲). طراحی و آزمون الگویی از رابطه شخصیت با اضطراب کرونا با میانجی‌گری استرس ادراک‌شده و خودکارآمدی در نوجوانان. *مجله روان‌شناسی*، ۳ (۲۷)، ۲۹۴-۳۰۳.
- جعفری، مجید؛ آتش افروز، عسکر؛ حاجی یخچالی، علیرضا؛ جعفری، فائزه. (۱۴۰۳). آزمون مدل رابطه درگیری تحصیلی مبتنی بر عملکرد خانواده با نقش میانجی مسئولیت‌پذیری و امید تحصیلی در دانش‌آموزان دوره متوسطه اول. *مجله روان‌شناسی*، ۴ (۲۸)، ۴۷۶-۴۸۵.
- ربانی باوجدان، مژگان؛ ربانی باوجدان، مرجان؛ نیک‌آذین، امیر؛ کاویانی، ناهید؛ و خضری مقدم، انوشیروان. (۱۳۹۱). رابطه باورهای خودکارآمدی و فراشناخت با راهبردهای مقابله در مردان سوء‌مصرف‌کننده ی مواد. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۶ (۳)، (پیاپی ۲۳)، ۸۵-۱۰۲.
- صفاری‌نیا، مجید؛ تدریس تبریزی، معصومه؛ محتشمی، طیبه؛ و حسن زاده، پرستو. (۱۳۹۳). تاثیر مولفه‌های شخصیت جامعه‌پسند و خودشیفتگی بر بهزیستی اجتماعی در ساکنان شهر تهران. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۵ (۳)، (پیاپی ۵۷)، ۳۵-۴۴.
- شادمانی، فرزانه. (۱۳۹۹). پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس رضایت والدین و سلامت خانواده پدری. *فصلنامه علمی-پژوهشی خانواده و پژوهش*، ۱۷ (۱)، ۱۶۳-۱۴۵.
- صیدی، ستاره؛ صفاری‌نیا، مجید؛ و احمدیان، حمزه. (۱۳۹۸). مدل ارتباط پرخاشگری و دیدگاه‌گیری اجتماعی با رفتار جامعه‌پسند با نقش واسطه‌ای اعتماد اجتماعی. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۹ (۳۶)، ۱-۲۰.
- صیدی، ستاره؛ و صفاری‌نیا، مجید. (۱۳۹۴). حمایت اجتماعی ادراک شده از خانواده، دوستان و معلمان و ابعاد مختلف شخصیت جامعه‌پسند. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۷ (۵)، ۱-۱۶.
- صیدی، ستاره؛ و صفاری‌نیا، مجید. (۱۳۹۴). حمایت اجتماعی ادراک شده از خانواده، دوستان و معلمان و ابعاد مختلف شخصیت جامعه‌پسند. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۷ (۵)، ۱-۱۶.
- منصوری‌امین، سرور؛ و افتخار سعادی. (۱۴۰۱). پیش‌بینی سازش‌یافتگی زناشویی براساس دلبستگی به خدا و سلامت خانواده اصلی. *نشریه روان پرستاری*، ۱۰ (۲)، ۱۱۴-۱۲۳.
- نقی‌زاده علمداری، ماهک؛ اکبری نژاد، هادی. (۱۴۰۱). اثربخشی روایت‌درمانی بر نگرانی از بدریختی بدن و خودکارآمدی ادراک‌شده دانش‌آموزان دختر مبتلا به چاقی و اضافه وزن. *مجله روان‌شناسی*، ۲۶ (۲)، ۱۸۲-۱۸۹.
- یعقوبی، ابوالقاسم و محمدی، سحر. (۱۴۰۰). اثر انگیزه تعلق بر رفتار جامعه‌پسند: نقش میانجی همدلی و خودکارآمدی. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۱ (۴۲)، ۱۷-۳۴.

- Adler, A. (1922). *The individual psychology of Alfred Adler*. New York: Harper & Row & London: Routledge & Kegan Paul.
- Adler, A. (2002). *The collected clinical works of Alfred Adler* (Vol. 1). Alfred Adler Institute.
- Akunne, L. I., Nwankwo, C. A., Etele, A. V., & Nwadinobi, V. N. (2023). Relationship between social cognition, social adjustment and pro-social behavior among undergraduates in federal universities in South-East Nigeria. *Asian Journal of Advanced Research and Reports*, 17(9), 62-68. DOI: [10.9734/ajarr/2023/v17i9520](https://doi.org/10.9734/ajarr/2023/v17i9520)
- Archana, M. K., & Fathima Jaseena, M. P. M. (2021). *Influence of home environment on prosocial behavior among undergraduate students of Malabar region* (Doctoral dissertation). Farook Training College.
- American Psychological Association. (2020). *Manage stress: Strengthen your support network*. American Psychological Association.
- Amit, K., & Madnawat, A. V. S. (2023, September). Pro-social behaviors in relation to self- efficacy and life satisfaction among college students. *International Journal for Research Publication and Seminar*, 14(4), 34-41.
- Aslan, A. (2019). Peran pola asuh orangtua di era digital. *Jurnal Studia Insania*, 7(1), 20-34. <https://doi.org/10.18592/jsi.v7i1.2269>
- Bandura, A. (1981). Self-referent thought: A developmental analysis of self-efficacy. *Social Cognitive Development: Frontiers and Possible Futures*, ed. JH Flavell, L. D. Ross, 200-39.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual review of psychology*, 52(1), 1-26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory* (Vol. 1, pp. 141-154). Englewood Cliffs, NJ: Prentice hall.
- Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12(1), 67-92. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.12.080186.000435>
- Bitter, J. R. (2014). *Theory and practice of family therapy and counseling*. Brooks/Cole.
- Buckley, L., Atkins, T., Perera, W., & Waller, M. (2024). Trajectories of parental warmth and the role they play in explaining adolescent prosocial behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 53(3), 526-536. DOI: [10.1007/s10964-023-01887-3](https://doi.org/10.1007/s10964-023-01887-3)
- Campbell, L., White, J., & Stewart, A. (1991). The relationship of psychological birth order to actual birth order. *Individual Psychology: Journal of Adlerian Theory, Research and Practice*, 47(3), 380–391. <https://psycnet.apa.org/record/1992-12455-001>
- Carlo, G., Padilla-Walker, L. M., & Nielson, M. G. (2015). Longitudinal bidirectional relations between adolescents' sympathy and prosocial behavior. *Developmental Psychology*, 51(12), 1771. DOI: [10.1037/dev0000056](https://doi.org/10.1037/dev0000056)
- Carlson, J., Watts, R. E., & Maniacci, M. (2006). Adlerian therapy: Theory and practice. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11363-000>
- Cedeno, R., & Torrico, T. J. (2024). Adlerian Therapy. In Stat Pearls [Internet]. Stat Pearls Publishing.
- Chen, S. Y., Roller, K., & Kottman, T. (2021). Adlerian family play therapy: Healing the attachment trauma of divorce. *International Journal of Play Therapy*, 30(1), 28. DOI: [10.1037/pla0000146](https://doi.org/10.1037/pla0000146)
- Cheng, L., Ye, Y., Zhong, Z., Zhang, F., Hu, X., Cui, R., & Chen, Q. (2020). Mediating effects of general self-efficacy on the relationship between the source of meaning in life and prosocial behaviors in vocational college nursing students: A cross-sectional study. *Plos one*, 15(12), e0243796. DOI: [10.1371/journal.pone.0243796](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243796)
- Choe, B.L. (2014). *Relationship between the psychological environment, personality, learning strategy, and learning commitment at home and school*. (Unpublished doctoral dissertation). Sookmyung Women's University, Seoul.
- Combs-Draughn, A. J. (2016). *The impact of psychological birth order on academic achievement and motivation*. Dissertations and Doctoral Studies .Walden University. USA
- Crow dan Crow, *Educational Psychology*. (New York: American Book Company, Revised Edition.1978). P 169
- Eckstein, D., Aycock, K. J., Sperber, M. A., McDonald, J., Van Wiesner III, V., Watts, R. E., & Ginsburg, P. (2010). A review of 200 birth-order studies: Lifestyle characteristics. *Journal of Individual Psychology*, 66(4).
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Knafo-Noam, A. (2015). Prosocial development. In R. M. Lerner (ed.), *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*(184-207). New York: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118963418.childpsy315>
- Fatima, Z., & Ashraf, M. R. (2018). Psychological birth order, self-efficacy and achievement motivation in students. *European Journal of Research in Social Sciences Vol*, 6(6).
- Ferreira, T., Cadima, J., Matias, M., Vieira, J. M., Leal, T., & Matos, P. M. (2016). Preschool children's prosocial behavior: The role of mother-child, father-child and teacher-child relationships. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 1829-1839. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0369-x>
- Gençoğlu, C., & Kalkan, M. (2020). Psychological Birth Order And Optimism İn High School Students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(3). DOI: [10.15345/iojes.2015.03.006](https://doi.org/10.15345/iojes.2015.03.006)
- Gómez-Tabares, A. S. (2019). Prosocial behaviors and their relationship with empathy and self-efficacy for emotional regulation in adolescents disconnected from illegal armed groups. *Revista Criminalidad*, 61(3), 221-246.
- Güler, K., & Hazer, P. (2022). Relationship Between Psychological Birth Order, Social Anxiety and Childhood Trauma. *International Journal of Health Sciences*, 6, 2224-2240. DOI: [10.53730/ijhs.v6nS2.5484](https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS2.5484)
- Hovestadt, A. J., Anderson, W. T., Piercy, F. P., Cochran, S. W., & Fine, M. (1985). A family of origin scale. *Journal of Family Therapy*. JJ, 287-297. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1985.tb00621.x>
- Herndon, R. M. (2011). *The relationship of lifestyle and psychological birth order with career decision self-efficacy*. Georgia State University. <https://doi.org/10.57709/2147790>
- Huang, C., Li, G., Zhang, Y., Aphichathawon, N., Deng, Z., Zhang, Z., ... & Ding, J. (2024). Corrigendum: The influence of physical education courses integrated with civic education on prosocial behavior among college students: the

- chain mediating effect of cultural confidence and self-esteem. *Frontiers in Psychology*, 15, 1387282. [doi: 10.3389/fpsyg.2023.1217290](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1217290)
- Johnson-Migalski, L., Victor, C., Velez-Giraldo, A., Chaney, M., & Moise, L. P. (2020). Adler's Interview Questions: Incorporating Diversity and Sociocultural Contexts Holistically. *The Journal of Individual Psychology*, 76(1), 141-148. <https://doi.org/10.1353/jip.2020.0024>
- Jiao, H. (2023). The Effect of Siblings on the Academic Self-efficacy and Self-educational Expectations of University Students. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*, 19, 165-172. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/19/20231420>
- Kline, R. B. (2015). Principles and practice of structural equation modeling. Guilford publications.
- Krejcová, K., Chýlová, H., & Michálek, P. (2019). A Role of Siblings in Perception of Academic Self-Efficacy and Social Support. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 12(4), 126-134. [DOI:10.7160/eriesj.2019.120403](https://doi.org/10.7160/eriesj.2019.120403)
- Li, Y., Li, Y., Chen, G., & Yang, J. (2024). Being an only child and children's prosocial behaviors: evidence from rural China and the role of parenting styles. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-14. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03078-2>
- Manning, J. (2020). A longitudinal, mixed-methods investigation of the physical, cognitive, emotional, social health outcomes and the support needs of children and their family members in the first year after a PICU discharge. [Http://Isrctn.Com/](http://Isrctn.Com/), Query date: 2024-08-17 06:10:14. <https://doi.org/10.1186/isrctn28072812>
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child development*, 289-302. <https://doi.org/10.2307/1129720>
- Owens, M. (2019, February 12). The Surprising Ways Your Birth Order Impacts Your Personality Type. <https://www.truity.com/blog/birth-order-and-personality-how-your-position-family-can-influence-your-traits>.
- Penner, L.A., Fritzsche, B.A., Craiger, J.P., & Freifeld, T.R. (2008). Dispositional and Structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and social Psychology*, 74, 525-537.
- Peguero, A. A., & Shaffer, K. A. (2015). Academic self-efficacy, dropping out, and the significance of inequality. *Sociological Spectrum*, 35(1), 46-64. [DOI:10.1080/02732173.2014.978428](https://doi.org/10.1080/02732173.2014.978428)
- Raposa, E. B., Laws, H. B., & Ansell, E. B. (2016). Prosocial behavior mitigates the negative effects of stress in everyday life. *Clinical Psychological Science*, 4(4), 691-698. [DOI: 10.1177/2167702615611073](https://doi.org/10.1177/2167702615611073)
- Sabolova, K. (2020, February 17). New study further explores birth order impact on personalities. <https://www.independent.co.uk/life-style/birth-order-personalities-study-firstborn-youngest-middle-child-a9330341.html>
- Salmon, C., Cuthbertson, A. M., & Figueredo, A. J. (2016). The relationship between birth order and prosociality: An evolutionary perspective. *Personality and Individual Differences*, 96, 18-22. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.02.066>
- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. In S. Wright, M. Johnston, & Scott, Stephen, Jacqueline Briskman, Matthew Woolgar, Sajid Humayun, and Thomas G. O'Connor. "Attachment in adolescence: Overlap with parenting and unique prediction of behavioral adjustment." *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 52, no. 10 (2011): 1052-1062.
- Schwär, G., & Mahony, A. (2012). Birth order position and prosocial tendencies. *Journal of Psychology in Africa*, 22(1), 56-60. [DOI:10.1080/14330237.2012.10874521](https://doi.org/10.1080/14330237.2012.10874521)
- Shin, H., Shin, J., Liu, P. Y., Dutton, G. R., Abood, D. A., & Ilich, J. Z. (2011). Self-efficacy improves weight loss in overweight/obese postmenopausal women during a 6-month weight loss intervention. *Nutrition Research*, 31(11), 822-828. [DOI: 10.1016/j.nutres.2011.09.022](https://doi.org/10.1016/j.nutres.2011.09.022)
- Sulloway, F. J. (1997). Born To Rebel: Birth Order, Family. *Dynamics, and Creative Lives*.
- Sultan, H., & Malik, S. (2020). Adler birth order predicts personality characteristics in young adults. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*, 18(2), 10-18.
- Syakhani, A. W., & Aslan, A. (2024). The impact of informal family education on children's social and emotional skills. *Indonesian Journal of Education (INJOE)*, 4(2), 619-631.
- Volling, B. L., Kennedy, D. E., & Jackey, L. M. H. (2021). Sibling relationships in childhood and adolescence: A review of birth order and gender effects. *Current Opinion in Psychology*, 41, 83-88 [personalities-study-firstborn-youngest-middle-child-a9330341.html](https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.09.009)
- Wentzel, K. R. (2014). Prosocial behavior and peer relations in adolescence. *Prosocial development: A multidimensional approach*, 178, 200. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199964772.003.0009>
- Yılmaz, F., & Kıran, B. (2023). Investigation of university students' subjective social status perceptions according to family belonging, psychological birth order, and gender. *International Journal of Education Technology & Scientific Researches*, 8(23). [http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.631](https://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.631)
- Zou, Y.L. (2011). A review of research on family parenting styles. *Journal of Chifeng University: Science Education Edition*, 9(1), 145-146.